

หลักอิทธิบาท 4 กับการพัฒนาศักยภาพการทำงานที่นำไปสู่ความสำเร็จ Principles of Influence and the Development of Working Potential that Leads to Success

พระบุญเสริม อาจดวงดี¹ และจักรี ศรีจารุเมธีญาณ²

Phra bunsoem Arduangdi¹ and Chakkree Sricharumedhiyan²

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

¹Mahamakut Buddhist University Isan Campus

e-mail: atduongdeeserm@gmail.com

²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

²Mahamakut Buddhist University Isan Campus

Received : June 10, 2021, Reviewed : June 14, 2021, Revised : June 25, 2021, Accepted : June 28, 2021

บทคัดย่อ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากล่าวว่า มนุษย์นับว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ เพราะมีจิตสำนึกรู้ความผิดชอบชั่วดี รู้จักแยกแยะในสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์และสิ่งที่เป็นโทษได้ตามสติปัญญาของตน ตลอดจนถึงการเรียนรู้และมีการพัฒนาไปตามลำดับ ที่สำคัญของความเป็นมนุษย์นั้นคือการที่ทุกคนมีความปรารถนาในเรื่องความสุขของชีวิตด้วยตั้งเป้าหมายในเรื่องต่าง ๆ ให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จ แม้ว่าแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันในเรื่องของสติปัญญาและความสามารถ แต่ก็ไม่ใช่ว่าทุกคนจะล้มเหลวไปตามต้นทุนชีวิตของตนที่ได้มาแต่ชาติกำเนิด ความเพียรพยายามในการเรียนรู้การพัฒนาศักยภาพตนให้มีความสมบูรณ์แบบนั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ย่อมชี้ให้เห็นเป็นประจักษ์ชัดแจ้งว่า การประกอบกิจต่าง ๆ ของคนทุกชนชั้นในแต่ละช่วงวัยของชีวิตให้มีความตื่นรู้อยู่ตลอดเวลากรอบกับการพัฒนานั้น หลักอิทธิบาท 4 เป็นแนวทางที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายแห่งความสำเร็จได้อย่างสมบูรณ์แบบ

คำสำคัญ : อิทธิบาท 4, การพัฒนา, ศักยภาพ

Abstract

Buddhist doctrine says Humans are considered to be noble creatures. Because there is a conscience of guilt know what is beneficial and what is harmful according to ones intellect as well as learning and having sequential development the essence of humanity is that everyone has a desire for happiness. Life by setting goals in various matters to lead to success Although each person is different in terms of intelligence and ability But not everyone fails at the cost of their lives that they are born with. Perseverance in learning to

develop one potential to be perfect. Buddhism would clearly point out that Various activities of people of ah Classes in each age range of life to be a awakened all the time wrapped up with that development the principles of power are the guidelines that lead to achieving.

Keywords : Four Rddhippada, Development, potential

บทนำ

มนุษย์มีการดำเนินชีวิตที่มีความแตกต่างกันไปในหลายรูปแบบ เพราะพฤติกรรมมนุษย์ถูกปรับเปลี่ยนไปตามสังคมและสิ่งแวดล้อมให้มีความกลมกลืนเข้ากับสภาพความเป็นอยู่ตามบริบทของสังคมนั้น ๆ ด้วยเพราะสังคมโลกถูกเปิดกว้างตามความต้องการที่หลากหลายของมนุษย์ จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพการทำงานเพื่อให้เกิดความสมดุลในเรื่องของความอยู่รอดและเจริญเติบโตในตำแหน่งหน้าที่การงาน เพื่อให้เกิดการถูกยอมรับในความรู้ความสามารถของตน เพราะโดยพื้นฐานของคนนั้นย่อมมีการเปลี่ยนแปลงทักษะการดำเนินชีวิตอยู่ตลอดเวลา การพัฒนาการเป็นไปตามลำดับสติปัญญา เพราะมนุษย์ได้พัฒนาศักยภาพในการใช้ชีวิตในด้านต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ความเป็นอยู่ในปัจจัย 4 อันเป็นพื้นฐานเบื้องต้นได้แก่ อาหาร ที่อยู่ อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม ขยายไปจนถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และกลายเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีโครงสร้างเป็นเครือข่ายผูกพันกันไปทั่วโลก ซึ่งในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจนี้มีทรัพยากรสำคัญอยู่ 2 สิ่ง ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นฐานในการผลิตปัจจัยต่าง ๆ ในข้างต้น และทรัพยากรมนุษย์ผู้เป็นกำลังในการดำเนินกระบวนการในทุกส่วนและทุกด้าน โดยทรัพยากรมนุษย์นั้น คือ มนุษย์หรือบุคคลที่มีพื้นฐานของความคิดและการใช้ชีวิต รวมทั้งศักยภาพที่แตกต่างกันออกไป และในปัจจุบันนวัตกรรมและเทคโนโลยีเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้นทุกวินาทีมนุษย์จึงจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพและใช้นวัตกรรมเพื่อต่อยอดการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพและต้องรู้จักศักยภาพของตนเองให้มากที่สุด

หลักการทางพระพุทธศาสนานั้น คือการมุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้มีการดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้อง ด้วยการสอดแทรกหลักธรรมที่ประทับประกอบตนเองให้ดำเนินไปสู่แนวทางการปฏิบัติที่บรรลุปเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ มนุษย์จึงเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกหล่อหลอมอย่างมีคุณค่า เพราะสามารถพึ่งพาตนเองได้ในการดำรงชีวิตทั้งในด้านร่างกาย จิตใจและสติปัญญา พระพุทธเจ้าทรงยอมรับสติปัญญาของมนุษย์ว่าเป็นบุคคลผู้ที่มีศักยภาพสูง เพราะสามารถฝึกตนด้วยความเพียรพยายามให้หลุดพ้นจากทุกข์ และสามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ศักยภาพของมนุษย์นั้นประกอบไปด้วย 1) ความรู้ 2) ความสามารถ 3) พลังงานที่แฝงอยู่ในตัวบุคคล (มลิวัลย์ ธรรมแสง. 2558)

ด้วยเหตุนี้การพัฒนาศักยภาพการทำงานที่จะนำไปสู่ความสำเร็จจึงต้องมีแรงจูงใจเพื่อให้เกิดแรงผลักดันและขับเคลื่อนการทำงานให้เป็นไปตามขั้นตอนและกระบวนการ การจัดการองค์กรและบุคคลให้มีความชัดเจนในบริบทของงานก็เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ โดยเฉพาะการทำงานให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ทุกกระบวนการที่มีในการเพิ่มพูนทักษะการทำงานก็มีส่วนเป็นตัว

ช่วยขยายผลของความสำเร็จ แม้ในทางพระพุทธศาสนาก็ได้แสดงหลักแห่งการบริหารจัดการชีวิตในการทำงาน เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จที่ได้ผลสัมฤทธิ์ หลักอริยบท 4 จึงเป็นแนวทางที่ควรยึดถือเป็นข้อปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ ความสำเร็จในการงานจึงต้องศึกษาให้ถ่องแท้และเข้าใจ เพื่อให้เกิดเป็นผลสำเร็จในการพัฒนาศักยภาพการ ทำงาน

ความหมายของศักยภาพ

ได้มีนักวิชาการหลายท่านในประเทศไทย ได้ให้คำจำกัดความของศักยภาพไว้หลายคำและมีคำที่เรียก แตกต่างกันไปหลายคำ บางท่านเรียกว่า “ขีดความสามารถ” บางท่านเรียกว่า “สมรรถนะ” บ้าง ถึงแม้ว่า จะเรียกแตกต่างกันออกไป แต่ก็ล้วนแล้วแต่มาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Competency” ทั้งสิ้น

สุกัญญา รัชมีธรรมโชติ (2550) ให้ความหมาย Competency หมายถึง ความรู้ (knowledge) ทักษะ (skills) และคุณลักษณะส่วนบุคคล (personal characteristic or attributes) ที่ทำให้บุคคลผู้นั้นทำงานใน ความรับผิดชอบของตนได้ดีกว่าผู้อื่น

David C. McClelland กล่าวว่า Competency คือ บุคลิกลักษณะที่ซ่อนอยู่ภายใต้ปัจเจกบุคคล ซึ่ง สามารถผลักดันให้ปัจเจกบุคคลนั้นสร้างผลการปฏิบัติงานที่ดีหรือตามเกณฑ์ในงานที่ตนรับผิดชอบ ศักยภาพ คือ คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากความรู้ ทักษะ ความสามารถและคุณลักษณะอื่น ๆ ที่ทำให้บุคคล สร้างผลงานโดดเด่นในองค์กร ศักยภาพ คือ ความสามารถสูงสุดที่คนคนหนึ่งสามารถทำได้และศักยภาพ หมายถึง ความสามารถสูงสุดที่เป็นไปได้ของบุคคล ถ้าหากบุคคลนั้นได้รับการบำรุงส่งเสริมอย่างเต็มที่และถูก ทางทั้งทางกายและทางจิต (พีรญา ตั้งสกุล. 2553)

ซึ่งตามแนวคิดของ Mc Clelland ศักยภาพมีองค์ประกอบ 5 ส่วนดังนี้ 1) ความรู้ (Knowledge) คือ สารสำคัญที่ต้องรู้ เช่น ความรู้ด้านเครื่องยนต์ เป็นต้น 2) ทักษะ (Skill) คือสิ่งที่ได้จากความรู้และสามารถ ปฏิบัติได้อย่างคล่องแคล่วว่องไว 3) ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง (Self – Concept) คือ เจตคติ ค่านิยม ความ คิดเห็นเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตนหรือสิ่งที่เชื่อว่าตนเองเป็น เช่นความมั่นใจในตนเอง 4) บุคลิกลักษณะ ประจำตัวของบุคคล (Traits) เป็นสิ่งที่อธิบายถึงบุคคลนั้น เช่น คนที่มีลักษณะเป็นผู้นำ 5) แรงจูงใจ/เจตคติ (Motive / Attitude) เป็นแรงจูงใจหรือแรงขับภายใน ซึ่งทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่มุ่งไปสู่เป้าหมายหรือ ความสำเร็จ (สิวารี ศรีวิโรจน์ และคณะ. 2560)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของคำว่า ศักยภาพ ไว้ว่า อำนาจหรือ คุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่าง ๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้

สรุปได้ว่า ศักยภาพ หมายถึง ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมที่จำเป็นต่อการทำงานของบุคคลให้ประสบ ความสำเร็จอย่างมีมาตรฐานตามกระบวนการการเรียนรู้ ซึ่งสามารถทำให้ปรากฏได้ชัดหากได้รับการพัฒนา

ความหมายการพัฒนา

การพัฒนา มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Development แปลว่า การเปลี่ยนแปลงที่ละเล็กละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้นมีการปรับปรุงให้ดีขึ้นและเหมาะสมกว่าเดิมหรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจส่วนความหมายจากอุปสรรคในภาษาไทยนั้นหมายถึง การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายคำว่า พัฒนา หมายถึง ทำให้เจริญ คือทำให้เติบโตได้ งอกงาม ทำให้งอกงามและมากขึ้น เช่น เจริญทางไมตรี

สนธยา พลศรี (2547) การพัฒนา ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนให้มีความสุขมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การพัฒนาในความหมายนี้ มีลักษณะเดียวกันกับการพัฒนาในความหมายทางด้านการวางแผน คือ เป็นเรื่องของมนุษย์เท่านั้น แตกต่างกันเพียงการวางแผนให้ความสำคัญที่วิธีการดำเนินงาน ส่วนพุทธศาสนามุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้น คือ ความสุขของมนุษย์เท่านั้น

สุทธญาณ โอบอ้อม (2557) การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี ก็ไม่เรียกว่าการพัฒนา ขณะเดียวกัน การพัฒนามิได้หมายถึงการเพิ่มขึ้นปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชาชนเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการเพิ่มความพึงพอใจและ เพิ่มความสุขของประชาชนด้วย

พระพรหมคุณาภรณ์ (2546) การพัฒนา ตามความหมายของพระพุทธศาสนา ก็คือ ภาวนา หมายถึง การทำให้เป็น ให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา ซึ่งมีการพัฒนา 4 คือ ประกอบด้วย 1) ภาวนา คือ การเจริญกาย,พัฒนากาย,การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อ เกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ 2) สิลภาวนา คือ การเจริญศีล,พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน 3) จิตภาวนา คือ การเจริญจิต,พัฒนาจิต,การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น 4) ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถหาจิตใจให้เป็นอิสระ ทาตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

จักรี ศรีจารุเมธีญาณ (2562) ได้กล่าวว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งในด้านคุณภาพ และปริมาณ โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ดีขึ้น เจริญเติบโตเพิ่มขึ้น มีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น มีคุณภาพดีขึ้น ด้วยการบริหารจัดการของมนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การทำความเจริญให้เกิดขึ้นโดยกำหนดทิศทางด้วยหลักเกณฑ์ของความถูกต้อง เพื่อที่จะก้าวขึ้นสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย การพัฒนาจึงเปลี่ยนผ่านด้วยกระบวนการการเรียนรู้การฝึกหัด ขยับเขยื้อนเคลื่อนที่สมรรถนะของตนเองให้สม่ำเสมอ

หลักอิทธิบาท 4

“อิทธิบาท” มาจากคำว่า อิทธิ หมายถึง ความสำเร็จ บาท หมายถึง วิธีทางที่จะนำไปสู่ ดังนั้น คำว่า “อิทธิบาท” หากแปลตามคำจึงหมายความว่า วิธีทาง หรือ หลักการ ที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางหรือไปสู่ความสำเร็จได้ ซึ่งมี 4 ประการ หรือเรียกว่า อิทธิบาท 4 ถือเป็นแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้ประสบความสำเร็จตามความประสงค์ 4 อย่าง ซึ่งเป็นหลักใกล้เคียงกับหลักการพึ่งตนเอง แต่แสดงให้เห็นว่าพึ่งตนเองอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะสำเร็จ ซึ่งคำว่า อิทธิ นอกจากจะแปลว่า สำเร็จแล้ว ยังแปลว่า ฤทธิ์ของมนุษย์ที่แสดงได้ จะโดยวิธีทางวิทยาศาสตร์หรือจิตศาสตร์ก็ตาม ซึ่งต้องอาศัยหลักอิทธิบาท 4

คำว่า อิทธิบาท แปลว่า ฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น 4 คือ 1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น 2) วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้น 4) วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น ธรรม 4 อย่างนี้ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่าง ๆ มีหน้าที่เฉพาะของตน

พุทธทาสภิกขุ (2537) อธิบายว่า การทำงานแบบใด ๆ โดยไม่รู้สีกตัว มีระดับมากน้อยแตกต่างกัน คนที่ทำงานด้วยความพอใจ ขยันขันแข็ง เอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอ นั้น เรียกว่า มีอิทธิบาท 4 ประการ มีการปฏิบัติ โดยไม่ได้ตั้งตัว ซึ่งอิทธิบาททั้ง 4 ประการนี้ ถ้าปฏิบัติได้ครบถ้วนสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม ย่อมที่จะประสบความสำเร็จดังประสงค์

แนวทางปฏิบัติและองค์ประกอบของอิทธิบาท 4

1. ฉันทะ (aspiration) ฉันทะ แห่งอิทธิบาท 4 คือ ความพอใจ รักใคร่ เต็มใจ และฝักใฝ่ในงานอยู่เสมอ หุ่มเทความสามารถ และปรารถนาเพื่อที่จะทำงานนั้นให้ดีที่สุด ด้วยการรักในงานของตน ชอบในงานของตน งานในที่นี้หมายถึง สิ่งที่เราทำ ผู้ใดมีงานอะไรแล้วมีความรักใคร่พอใจในงานนั้น เรียกว่า มีฉันทะ คนที่ขาดฉันทะ ไม่พอใจในงานของตน มักจะทำงานด้วยความเหน็ดเหนื่อยใจ และชอบทิ้งงานให้จับจดและคั่งค้าง ความอยากหรือความฝักใฝ่ที่เกิดจากฉันทะนี้ มิได้มีความหมายเหมือนกับความอยากได้เพื่อให้ได้มาซึ่งการเสพ เสวยแก่ตนในทุกสิ่งทุกอย่าง หรือที่เรียกว่า ตัณหา เพราะความอยากที่เกิดจากฉันทะนั้น เป็นความอยากในทางสุจริตที่ต้องมีการหุ่มเทกำลังกาย และกำลังใจเพื่อให้สิ่งนั้นสำเร็จตามความมุ่งหมาย ภายใต้พื้นฐานของ คุณธรรม และความดี ซึ่งอยู่ภายใต้ 5 องค์ประกอบของฉันทะ 1. ความยินดีในสิ่งที่ทำ นั้น ๆ 2. ความพอใจในสิ่งที่ทำ นั้น ๆ 3. ความเต็มใจในขณะที่ทำสิ่งนั้น ๆ 4. ความมีใจรักในขณะที่ทำสิ่งนั้น ๆ 5. ความอยากหรือ ฝักใฝ่ที่จะทำสิ่งนั้น ๆ ให้บรรลุถึงจุดหมาย ทั้งนี้ลักษณะของฉันทะที่เกิดขึ้นมิได้เพียงใช้สำหรับการกระทำใน การงานเพียงอย่างเดียว แต่สามารถนำไปใช้เป็นหลักการดำเนินชีวิตในด้านอื่น ๆ ได้ด้วยเช่นกัน ได้แก่ 1.ความ ยินดี และพอใจในฐานะทางครอบครัว 2.ความยินดี และพอใจในทรัพย์สินที่ตนมี 3. ความยินดี และพอใจใน ความสามารถของตน 4. ความยินดี และพอใจในคู่ครองของตน 5. ความยินดี และพอใจในตำแหน่ง และ หน้าที่ของตนในสังคม 6. ความยินดีและพอใจในศาสนาหรือลัทธิที่ตนนับถือ

ฉันทะ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในจิตภายใต้หลักธรรม คือ โยนิโสมนสิการ คือ การรู้จักคิด วิเคราะห์ หรือคิดในทางที่ถูก และเหมาะสมเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ภายใต้สภาวะแห่งเหตุ และผล ดังนั้นเมื่อเกิดฉันทะ คือ ความพอใจหรือยินดีในสิ่งนั้นแล้ว ย่อมทำให้เป็นผู้ที่รู้จักใช้โยนิโสมนสิการ คือ การคิดวิเคราะห์หาแนวทางที่จะดำเนินต่อไป ซึ่งจะนำมาสู่การเกิดวิริยะ คือ ความเพียรในแนวทางนั้นต่อไป

2. วิริยะ (exertion) วิริยะ แห่งอิทธิบาท 4 คือ ความเพียรพยายาม ความอดุสสาหะ และมานะบากบั่น ที่จะทำงานหรือทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีที่สุด ไม่ท้อถอยเมื่อเกิดอุปสรรค และความยากลำบากต่าง ๆ ด้วยการมองปัญหาหรืออุปสรรคที่ขัดขวางต่อการทำสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ทำลาย และต้องเอาชนะให้สำเร็จ วิริยะ เป็นความเพียรที่ประกอบความดี มีความขยันหมั่นเพียร ไม่ทอดธุระ เป็นเครื่องพุงความพอใจไม่ให้ท้อถอยในการทำงาน เพราะว่างานทุกชนิดมักจะง่ายตอนคิด แต่มักจะติดตอนทำจึงจำเป็นต้องใช้ความพยายามเรื่อยไปจนกว่าจะสำเร็จตามความพอใจที่ปลูกไว้

วิริยะ หรือ ความเพียรนี้มีความจำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานหรือการกระทำต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดในขณะนั้น เพราะหากต้องการความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ก็ต้องจำเป็นต้องมีความพยายามเป็นสำคัญ แต่ความพยายามนี้ มิใช่หมายครอบคลุมถึง การปฏิบัติหรือการกระทำที่ไม่มีวันหยุด หรือ ไม่รู้ซึ่งพื้นฐานของตนเอง ที่มาจากหลักธรรมแห่งโยนิโสมนสิการ คือ การรู้จักคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุ และผลในคัมภีร์มงคลธรรมเช่นกัน วิริยะ หรือความเพียรนี้มีหลักธรรมที่เข้ามาเกี่ยวเนื่องด้วย 5 ประการของวิริยะ 1) สังวรปธาน หมายถึง เพียรระวัง คือ การกระทำสิ่งใด ๆ จะต้องรู้จักพึงระวังรอบคอบด้วยการรู้จักเหตุ และผล ไม่ตั้งอยู่ในความประมาทหรืออุกฤษฏ์กรรมทั้งปวง 2) ปหานปธาน หมายถึง เพียรละ คือ การรู้จักละ ลด หรือหลีกเลี่ยงจากอุกฤษฏ์กรรมทั้งปวงที่จะเป็นเหตุทำให้การกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ประสบความสำเร็จ 3) ภวานาปธาน หมายถึง เพียรบำเพ็ญ คือ การรู้จักเพียรตั้งมั่น และอุทิศตนต่อการกระทำในสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างสม่ำเสมอ 4) อนรักขนาปธาน หมายถึง เพียรตามรักษาไว้ คือ รู้จักรักษาหรือทำให้ความเพียรในสิ่งนั้น ๆ คงอยู่กับตนเป็นนิมิตภายใต้องค์ประกอบ 4 ของวิริยะ 1) ความเพียรในการทำสิ่งนั้น ๆ ในทางที่ถูกตามเหตุ และผล ภายใต้พื้นฐานตามหลักคุณงามความดี 2) การมีความกล้า และความแน่วแน่ที่จะทำในสิ่งนั้น ๆ 3) การไม่ละทิ้งซึ่งการทำงานหรือสิ่งที่กำลังทำอยู่ 4) การความอดุสสาหะ และอดทนต่อความยากลำบากอย่างเป็นนิมิต

ทั้งนี้ ลักษณะของวิริยะที่เกิดขึ้น มิได้อยู่ในกรอบสำหรับการงานเท่านั้น แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นหลักการดำเนินชีวิตในด้านอื่น ๆ ได้แก่ 1) ความเพียรในการเจริญธรรม การเจริญภavana หรือการรักษาศีล 2) ความเพียรในการศึกษาเล่าเรียน ด้วยเหตุนี้ วิริยะจึงเป็นหลักที่มีความสำคัญอันจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติในการทำงานหรือการกระทำต่อสิ่งใด ๆ ภายใต้พื้นฐานของหลักการเหตุ และผลที่เกิดจากโยนิโสมนสิการ เพื่อมุ่งให้สิ่งนั้น ๆ ดำเนินไปสู่จุดหมาย และสำเร็จตามที่ได้ตั้งไว้ โดยมีความเพียรที่ดำเนินไปในลักษณะของการปฏิบัติตามหลักปธาน 4 ในข้างต้น แต่ทั้งนี้ ความเพียรที่มีมากเกินไป มักจะทำให้เกิดความฟุ้งซ่าน ความไม่มีสติ ความเหน็ดเหนื่อย จนนำไปสู่การการเกิดอุปสรรค และปัญหาในสิ่งนั้น ส่งผลต่อความท้อแท้ตามมามีได้ นอกจากนั้น หากมุ่งเพียรต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากเกินไป มักจะทำให้เกิดการลืมหืมที่จะกระทำต่อสิ่งอื่นได้ง่ายเช่นกัน

3. จิตตะ (thoughtfulness) จิตตะ แห่งอิทธิบาท 4 คือ การเอาใจใส่ และให้ใจจดจ่ออยู่กับอยู่กับสิ่งที่ทำ มีสมาธิมั่นคงอยู่กับงาน ไม่ปล่อยปละละเลยในงานที่ทำ และทำงานด้วยความตั้งใจที่จะให้งานนั้นสำเร็จ แต่หากใครทำการสิ่งใดด้วยความเป็นคนประมาท ไม่เอาใจใส่กับงานที่ตนทำ ทำอะไรทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ งานนั้นย่อมไม่สำเร็จตามเป้าประสงค์หรือหากสำเร็จ แต่ก็เป็นความสำเร็จที่ไม่มีประสิทธิผลในงาน ทั้งนี้ จิตตะ หมายถึง จิตใจ คือ ส่วนที่ทำหน้าที่รู้สำนึก รู้คิด ซึ่งความรู้ที่เกิดมาจากจิตนั้น เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน อดีตกาล หรือกำลังจะเกิดในอนาคต ล้วนเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในจิต หรือที่ผ่านมาแล้วทั้งสิ้น หมายถึง จิตสังขม ความรู้ที่เกิดขึ้นในกาลทั้ง 3 นั้นเอง ส่วนจิตตะในที่นี้ หมายถึง สภาวะทางอารมณ์ที่สะท้อนมาจากจิต อาทิ ความเข้มแข็ง ความมั่นคง ความมุ่งมั่น และความจดจ่อ ต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ทำอยู่นั้นโดยมี 4 องค์ประกอบของจิตตะที่ทำให้เกิดแรงกระตุ้นเตือนสติ 1) มีความสนใจในสิ่งที่ทำนั้นอย่างจริงจัง 2) การเอาใจใส่ในขณะที่กระทำสิ่งนั้น ๆ 3) การมีใจที่เป็นสมาธิในขณะที่กระทำสิ่งนั้น ๆ 4) การที่มีจิตใจมุ่งมั่น และแน่วแน่ในขณะที่กระทำสิ่งนั้น ๆ

ทั้งนี้ ลักษณะของจิตตะที่เกิดขึ้น มิได้อยู่ในกรอบสำหรับการทำงานเท่านั้น แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันด้านอื่น ๆ ได้แก่ 1) การเอาใจใส่ และมุ่งมั่นในการเจริญธรรม 2) การเอาใจใส่ และมุ่งมั่นในการศึกษาเล่าเรียน จิตตะ มีความสัมพันธ์กับสมาธิ คือ หมายถึง จิตเป็นเครื่องผลักดัน และควบคุมการเกิดของสมาธิ โดยสภาวะจิตที่มีความแน่วแน่ และจดจ่อต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ภาวะที่เกิดขึ้นกับจิตนี้จึงเรียกว่า สมาธิ ซึ่งเป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการจะกระทำสิ่งใด ๆ ให้ประสบความสำเร็จ เพราะจิตที่เป็นสมาธิแน่วแน่นอยู่กับสิ่งที่กำลังทำอยู่ โดยไม่เกิดความฟุ้งซ่าน ย่อมทำให้งานประสบความสำเร็จได้ดี ไม่ผิดพลาด และมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายที่วางไว้

4. วิมังสา (investigation) วิมังสา แห่งอิทธิบาท 4 คือ การสอบสวน ไตร่ตรอง และพิจารณาตรวจสอบในสิ่งที่กำลังทำนั้น ๆ รวมถึงการรู้จักค้นคว้า ทดลอง คิดค้น และรู้จักคิดแก้ไขปรับปรุงงาน ให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ ทั้งนี้ ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการทำสิ่งใด ๆ ย่อมเกิดจากปัจจัยจากข้อนี้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะการใช้วิมังสา คือ การคิด วิเคราะห์ อย่างมีเหตุ และผล ย่อมทำให้เข้าใจต่อกระบวนการ วิธีการ และแนวทางในการดำเนินงานที่ถูกต้อง เหมาะสม รวมถึงย่อมรู้จักแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ดี แต่หากไม่มีการใช้ปัญญาก่อนทำหรือขณะทำสิ่งใด ๆ แล้ว ย่อมนำมาซึ่งปัญหา และอุปสรรคในสิ่งนั้น ๆ ส่งผลต่อการท้อแท้ การทำสิ่งนั้นไม่สำเร็จ หรือหากสำเร็จก็จะไม่เกิดประสิทธิผลอย่างเต็มที่ องค์ประกอบของวิมังสา 1) การใช้ปัญญาคิด วิเคราะห์ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติหรือระหว่างปฏิบัติในสิ่งนั้น ๆ 3) การใช้ปัญญาคิดวิเคราะห์ในสิ่งนั้น ๆ ตามคัมภีร์ครองธรรม 2) การแก้ไข ปรับปรุงข้อบกพร่อง และพัฒนาในสิ่งนั้น ๆ ด้วยปัญญา

ทั้งนี้ ลักษณะของวิมังสาที่เกิดขึ้น มิได้เหมาะสำหรับนำไปใช้ในการงานเท่านั้น แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันด้านอื่น ๆ ได้แก่ 1) การรู้จักคิด วิเคราะห์ในการเจริญธรรม 2) การรู้จักคิด วิเคราะห์ในบทเรียน 3) การรู้จักคิด วิเคราะห์ก่อนที่จะพูดหรือทำในสิ่งใด ๆ วิมังสา คือ การรู้จักคิด วิเคราะห์ที่มักคู่กับคำว่า ปัญญา คือ ความรู้ หรือ ความรู้แจ้ง เป็นความรู้ ความเข้าใจ ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในเหตุ และผล รวมถึงองค์ประกอบ และพื้นฐานของสิ่ง ๆ นั้น สามารถตัดสินใจ และบังคับสิ่งนั้นได้เป็นมาอย่างไร มีลักษณะ

อย่างไร รวมถึงรู้แยกแยะสิ่งต่าง ๆ ว่าถูกผิด ดีชั่ว ดังนั้นแล้ว การมีปัญญาก็เป็นการรอบรู้ในทุก ๆ ด้าน และพึงใช้ปัญญาก่อนที่จะทำเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และลึกซึ้งก่อน เพื่อให้การนั้น ๆ ดำเนินไปตามเป้าหมายที่วางไว้ และไม่เกิดปัญหาอุปสรรค พร้อมทั้งประสิทธิภาพในสิ่งนั้นให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์

ประโยชน์ของอิทธิบาท 4

1) ประโยชน์ของฉันทะ คือ ทำให้เป็นผู้มีความพอใจ และมีใจรักต่องาน ทำให้เกิดความรู้สึกเต็มใจในการทำงาน เกิดการทำงานด้วยความสุข ไม่รู้สึกเบื่อหน่ายง่าย ไม่เกิดอาการท้อแท้ ช่วยให้งานดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง และเกิดการสร้างสรรค์ในงาน 2) ประโยชน์ของวิริยะ คือ ทำให้เป็นคนมันเพียร และขยันในการทำงาน ไม่มีความเกียจคร้าน มุ่งมั่นที่จะทำงานให้เสร็จ ผู้ที่ขาดความขยัน ย่อมทำงานขาด ๆ เกิน ๆ หรือมักทำงานนั้นไม่สำเร็จ หรือหากสำเร็จก็สำเร็จล่าช้า และไม่มีประสิทธิภาพ 3) ประโยชน์ของจิตตะ คือ ทำให้เป็นคนมีความมุ่งมั่น และจดจ่อกับงานที่ทำ จิตมีความแน่วแน่ และมั่นคงต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ช่วยให้งานดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่องตามกระบวนการ ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ 4) ประโยชน์ของวิมังสา คือ ทำให้เป็นผู้ที่รู้จักคิด วิเคราะห์ในงาน ช่วยทำให้ทราบ และเข้าใจในกระบวนการของงาน และหากเกิดปัญหาที่ย่อมเกิดแนวทางในการแก้ปัญหาได้อย่างง่ายดาย งานไม่ผิดพลาด และทำงานตามกรอบที่วางไว้ให้ประสบความสำเร็จ ถ้าขาดวิมังสาจะทำให้เป็นคนทำงานไม่มีหลักการ ทำงานไม่มีแนวทาง ไม่มีแบบแผน ซึ่งยากที่จะประสบความสำเร็จได้โดยง่าย ดังนั้น ฉันทะ และวิริยะ เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลมีความมั่นใจในการที่จะเผชิญหน้ากับปัญหา และอุปสรรคในการทำงาน และมีจิตตะ และวิมังสา เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยในการเอาชนะปัญหา และอุปสรรคในการทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

บทสรุป

พระพุทธศาสนาได้กล่าวว่า มนุษย์นั้นเป็นสัตว์ประเสริฐ เพราะมีจิตสำนึกรู้ความผิดชอบชั่วดี รู้จักแยกแยะในสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์และสิ่งที่เป็นโทษได้ตามสติปัญญาของตน ตลอดจนถึงการเรียนรู้และมีการพัฒนาไปตามลำดับ ที่สำคัญของความเป็นมนุษย์นั้นคือการที่ทุกคนมีความปรารถนาในเรื่องความสุขของชีวิต ด้วยตั้งเป้าหมายในเรื่องต่าง ๆ ให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จ พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงความเป็นมนุษย์ว่า เป็นผู้ฝึกหัดได้ง่ายกว่าสัตว์อื่น เพราะมีกระบวนการการเรียนรู้ที่ฉลาดหลักแหลม มีความคิดที่โลดแล่นไปตามระดับสติปัญญา รู้เท่าทันเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและรู้จักวิธีป้องกันตัวเองได้เป็นอย่างดี นั่นก็หมายถึงศักยภาพของมนุษย์มีการพัฒนาเคลื่อนไหวทางความคิดอยู่ตลอดเวลา การดำรงชีวิตที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยการทำงานที่มีจุดมุ่งหมายของความสำเร็จ เป็นความปรารถนาที่เสริมสร้างแรงบันดาลใจในการใช้ชีวิตด้วยความเพียรเป็นที่ตั้งตลอดถึงความมีสติในการทำงานด้วยความไม่ประมาท หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า อิทธิบาท 4 จึงเป็นเข็มทิศชี้ทางให้คนไปสู่จุดหมายที่เรียกว่าความสำเร็จ สันติสุขของชีวิตในตัวบุคคลจึงเกิดขึ้นได้และทำให้เชื่อมั่น ศรัทธา ไม่หวั่นกลัวต่อความทุกข์ในตัวเอง คุณค่าของชีวิตจึงเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์แบบตามสมรรถนะของตัวเอง

เอกสารอ้างอิง

- จักรี ศรีจารุเมธีญาณ (2562). **ความรู้เบื้องต้นทางรัฐประศาสนศาสตร์ (so 2202)**. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ขอนแก่น.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พีรญา ตั้งสกุล. (2553). **แนวทางการพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลพระครู อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์**. การศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พุทธทาสภิกขุ. (2537). **การงานที่เป็นสุข**. กรุงเทพฯ:ธรรมสภา.
- มลิวัลย์ ธรรมแสง. (2558). **การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ : แนวคิดเชิงจิตวิทยา**. [ออนไลน์]. ได้จาก: [http://www. Googleusercontent.com](http://www.Googleusercontent.com). [สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2564].
- สนธยา พลศรี. (2547). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สิวารี ศรีวิโรจน์ และคณะ. (2560). **ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรประจำเรือนสงฆ์สามเณร: กรณีศึกษา บริษัท a. วารสารวิชาการวิทยาลัยสวนดุสิต ปีที่ 13. ฉบับที่ 2 (2560), พฤษภาคม - สิงหาคม**.
- สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ. (2550). **แนวทางการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้วย COMPETENCY BASED LEARNING**. พิมพ์ครั้งที่5. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนา อินเตอร์พรีนท์.
- สุทธญาณ โอบอ้อม. (2557). **การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา**. ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.